

פרשת שמיני

הרב עזרא ביק

דרוש דרש

א.

פרשת שמיני כוללת בתוכה את הסיפור המתמיה של מות נדב ואביהו, בני אהרון. אולם, על אף חוסר הבהירות בנוגע לחטאם, קווי המתאר הבסיסיים של הסיפור ברורים למדי. בשיאה של השראת השכינה על המשכן, שני בני אהרון הקריבו "אש זרה" באהל מועד שזה עתה קודש, וזה הוביל למותם. ההסכמה הכללית בקרב רבים מהפרשנים היא שמבלי להתייחס לפירוש המדויק של "אש זרה", הסיפור מהווה אזהרה כנגד יוזמה עצמאית יתירה ובלתי מרוסנת בהתקרבות אל הקב"ה. הכהנים אמורים לציית לכללים שהכתיב הקב"ה על מנת לגשת אליו ועבוד אותו. ללא ספק זה מה שעומד מאחורי הקישור המפורש שהתורה עושה בין מות נדב ואביהו לבין הכללים לכניסה לקודש הקודשים המפורטים בפרשת אחרי מות (ט"ז, א' והלאה).

מיד לאחר מותם, אנו מוצאים מאורע בו מעורבים משה ואהרון שנראה בלתי מובן. לא רק שטבעה המדויק של השיחה אינו ברור, עצם המשמעות של המקרה ברורה עוד פחות. מה שברור הוא שיש איזו מחלוקת הלכתית, אך התורה אינה נותנת שום רמז מהי חשיבותן של הלכות אלו בהקשר של הסיפור. הבה נבחן תחילה את המקרה ברמת הפשט, כפי שמתואר בפסוקים (י, י"ב-כ):

- 1) משה מצווה על אהרון, אלעזר ואיתמר לאכול את המנחה הנותרת (י"ב).
- 2) הוא מוסיף כי עליהם לאכול גם את חלקי הקרבנות מן החי, על אף שלא מפורש לאילו קרבנות בדיוק הכוונה (י"ג-ט"ו).
- 3) משה חוקר ומגלה כי שעיר החטאת נשרף. הוא כועס ומוכיח את אלעזר ואיתמר על כך שלא אכלו אותו (ט"ז-י"ח).
- 4) אהרון שואל את משה האם היה זה רצוי בעיני ה' שהוא יאכל חטאת בנסיבות כאלו (י"ט).
- 5) משה שמע "ויטב בעיניו" (כ').

פסקאות 1-3 מספרות סיפור ברור, על אף שאיננו מבינים לגמרי מדוע משה כועס כל כך. פסקאות 4-5 הן פשוט חידה. איננו מבינים מה נושא השיחה, ובמיוחד איננו מבינים את טבעה של תגובתו האניגמטית של משה. אולם מעל הכל איננו מבינים את המשמעות של המקרה בכללותו, ומהו הקשר שלו להקדשת המשכן ולמותם של נדב ואביהו.

ב.

כאשר אנו קוראים סיפור בתורה, יש לנו נטיה טבעית לדלג מעל הפרטים ההלכתיים הנכללים בסיפור, בהנחה כי יש להתייחס בנפרד לכל אחד מהתחומים – העלילה וההלכה. במקרה זה, התייחסות כזו היא בלתי אפשרית, כיוון שהדיון ההלכתי מהווה את עצם העלילה. אין הכוונה שאירוע כלשהו התרחש בקשר להלכה שלימד משה; אלא האירוע הוא בדיוק ההלכה עצמה, והויכוח-דיון המתרחש בין משה לאהרון. משום כך, עלינו להבין תחילה את העניין ההלכתי.

רש"י מסכם עבורנו את העניין כפי שהוא מובן על ידי חז"ל (זבחים ק"א). ההלכה העומדת בבסיס הסיפור היא שאונן, אדם שמת לו קרוב משפחה, נאסר באכילת בשר קדשים. הלכה זו עדיין לא נאמרה בתורה; למעשה, היא נלמדת מפסוק הנוגע לאכילת מעשר שני על ידי אונן, המופיע רק בסוף התורה, בפרשת כי תבוא (דברים כ"ו, י"ד). חז"ל מניחים כי גם משה וגם אהרון הכירו הלכה זו. משה אומר לאהרון כי הלכה זו אינה חלה עליו או על בניו, ולכן עליהם לאכול המנחה ושאר החלקים המיועדים להם מקרבנות "היום השמיני". במילים אחרות, הציווי בפסקאות 1-2 לעיל הוא החרגה, ביטול זמני של ההלכה הרגילה. למעשה, הקרבנות אכן נאכלים על ידי בני אהרון. אולם קרבן אחד, הנזכר בפסוק ט"ו (פסוק 3 לעיל) כקרבן חטאת, אינו נאכל אלא נשרף. משה מודאג מהפרה-לכאורה זו של הוראותיו. אולם אהרון טוען (פסוק 4) כי החרגה של פסוק 1 חלה רק על הקרבנות המיוחדים שהובאו כחלק מחנוכת המשכן. אלו אינם קרבנות רגילים ולכן סביר שיחולו עליהם כללים מיוחדים. ברם, הובא באותו יום גם קרבן מוסף של ראש חודש משום שחנוכת המשכן הייתה בא' ניסן. אהרון טען כי היוצא-מן-הכלל המתיר לו לאכול קדשים למרות היותו אונן חלה רק על קרבנות מיוחדים חד-פעמיים (קדשי שעה), אך לא על קרבנות רגילים וקבועים (קדשי עולם). שעיר החטאת שנשרף במקום להיאכל מזוהה על ידי חז"ל כמוסף ראש חודש, וזה מסביר מדוע אהרון החליט שהוא אינו אמור להיאכל על ידי אלו שהיו אוננים. בסופו של דבר, משה מקבל הסבר זה.

אם כך, מתברר כי נושא הדיון היה השאלה האם הכהנים היו אמורים לאכול את הקרבנות שהובאו באותו יום, למרות היותם אוננים, או שמא אחד מהקרבנות, חטאת ראש חודש, אינו נכלל בציווי זה ונאסר באכילה על ידי אונן.

האם זה מסביר את הפרשה? אני חושב שלא. זה מסביר את פרטי הדיון, אך רק מעלה ביתר שאת את השאלה, מהי

אני מציע כי **כעסו** של משה הוא סימן לדאגתו. משה מפרש את אי-אכילתם של בני אהרון את החטאת כסימן לכך שהם חושבים שהמשכן לא התקדש, כלומר שהשכינה לא ירדה לשכון בתוך בני ישראל. במילים אחרות, כל המאמץ הכביר של שמונת החודשים האחרונים היה לשווא. במובן זה, יש הבדל מהותי בין חטאת ראש חודש לבין שאר הקרבנות של אותו יום. הקרבנות האחרים הם חלק מטקס חנוכת המשכן. הם הובאו לפני שהשכינה הייתה צפויה לרדת אל המשכן. הם לא חלק מהתפעול היום-יומי של המשכן. המבחן המכריע אינו בהם, אלא בקרבן הראשון שיובא לאחר השלמת קידוש אוהל מועד, כחלק מהטקסים הקבועים והרגילים של המשכן, שהוא קרבן חטאת ראש חודש. משה מורה מפורשות לכהנים לאכול את הקרבנות **במקום קדוש**. ה"מקום הקדוש" הוא המשכן **לאחר** שיגיע למלוא מעמדו; במילים אחרות, לאחר ששכינת ה' תתגלה בו. כשראה שהם לא אכלו את החטאת, הוא חשש מן הגרוע ביותר, שהם הבינו שהמשכן לא קודש, וזוהי הסיבה לכך שהקרבן נשרף.

ראיה לכך שמה רואה דווקא בחטאת ראש חודש, ולא בקרבנות האחרים, את המבחן המכריע להצלחה, ניתן לראות בצורת הפועל יוצאת הדופן המופיעה בפסוק ט"ז: **"וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרַשׁ דָּרַשׁ מִשֶּׁה וְהִנֵּה שָׂרָף"**. משה לא מגלה במקרה את אי-אכילתה של החטאת, בהניחו שמן הסתם היא נאכלה כפי שהורה. להיפך, הוא יוזם בירור מיוחד. צורת הפועל הכפולה "דרוש דרש" מצביעה על דגש מיוחד, דרישה על גב דרישה. לאחר שמסר את הציווי לאכול את הקרבנות במקום קדוש, משה יוזם חקירה מיוחדת וקפדנית בכדי לברר מה עלה בגורל החטאת. הסיבה לכך, אני מציע, היא כי החטאת היא קדשי עולם ולא קדשי שעה, היא קרבן השייך לעבודת המשכן הרגילה. משה רוצה נואשות לוודא כי הקמת וחנוכת המשכן עלו בהצלחה, לא במובן הארכיטקטוני אלא במובן של הקדשת המשכן, והסכמת ה' להשרות את שכינתו עליו. חטאת ראש חודש היא בדיוק הדבר לו הוא מחכה. דמיינו את מפח הנפש שלו לגלות כי היא נשרפה, נזרקה. התסכול שלו מוצא את ביטויו ככעס – "ויקצוף" מבטא כעס **קיצוני** – בעת שהוא מתעמת עם הכהנים שלא אכלו את החטאת כפי שהוא ציפה.

"דרוש דרש" היא בדיוק נקודת האמצע של התורה, כשמודדים לפי מילים. רגע זה, בו משה תוהה האם המיזם כולו עומד להתנדף בעשן (מילולית, באש שאיכלה את נדב ואביהו), הוא פרשת הדרכים, ממנה הסיפור הבסיסי של התורה ימשיך בכיוון אחד או בכיוון ההפוך.

לפי ההסבר של המדרש, אהרון עונה כי החטאת נשרפה לא בגלל פגם במשכן, אלא בגלל המצב האישי של הכהנים האווננים. גורם זה הופך לחלוטין את היחס בין קרבנות השעה לבין הקרבנות הרגילים. בדיוק משום שהחטאת היא קרבן רגיל, שאכילתו מסמלת את שכינת ה' בתוך עם ישראל, הוא אינו יכול להיאכל על ידי אונן. המוות, כפי

משמעותה האמיתית של המחלוקת? מדוע משה מודאג כל כך? מהו הקשר בין שאלות הלכתיות אלו למותם של נדב ואביהו? במילים אחרות, מה הקשר בין עניינים הלכתיים מסתוריים אלו לבין עלילת הסיפור, שהיא המסגרת האמיתית של הפרשה?

ג.

בכדי להבין מה באמת מתרחש, עלינו לבחון ביתר דקדוק את השיחה בין משה לבין הכהנים, אהרון ובניו.

תחילה, הציווי לאכול את חלקי הקרבנות.

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל אֵיתָמָר בְּנֵי הַנוֹתְרִים קָחוּ אֶת הַמִּנְחָה הַנוֹתְרֵת מֵאִשֵּׁי ה' וְאֶכְלוּהָ מִצֹּת אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ כִּי קֹדֶשׁ קִדְשִׁים הוּא:

וְאֶכְלֹתֶם אֹתָהּ בְּמָקוֹם קֹדֶשׁ כִּי חֶקֶד וְחֶק בְּנֵידָה הוּא מֵאִשֵּׁי ה' כִּי כֵן צִוִּיתִי:

וְאֵת חֲזֵה הַתְּנוּפֶה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה תֹאכְלוּ בְּמָקוֹם טְהוֹר אֹתָהּ וּבְנֵידָה וּבְנֵידָה אֹתָהּ כִּי חֶקֶד וְחֶק בְּנֵידָה נִתְּנוּ מִזְבְּחֵי שְׁלָמֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (י"ב-ד)

לבד מהציווי בפועל לאכול חלקים מהקרבנות, מה מודגש בפסוקים אלו? שני דברים. ראשית, שהחלקים הנאכלים הם "חוק" הכהנים, ההקצבה המיועדת להם מאשי ה'; ושנית, כי הם צריכים להיאכל "במקום קדוש", אצל המזבח, או "במקום טהור".

הנקודה השניה מודגשת, באופן מנוגד, כאשר משה מוכיח אותם על כך שלא אכלו את החטאת.

מִדּוּעַ לֹא אֶכְלֹתֶם אֶת הַחַטָּאת בְּמָקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קִדְשִׁים הוּא וְאֹתָהּ נָתַן לְכֶם לְשֵׂאת אֶת עֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לְפָנַי ה': (י"ז)

זכרו כי החטאת נשרפה, כך שהבעיה לא היתה המקום בו היא נאכלה אלא העובדה שלא נאכלה כלל. ברור מכך שהאכילה במקום קדוש היא פרט חיוני בציווי ובתוכחה של משה.

אני חושב שהפרשה מובנת בקלות אם בוחנים אותה על רקע המתיחות הטבעה בחנוכת המשכן. חודשים ספורים לפני כן, עם ישראל עשה עגל זהב. אוהל מועד הוצא אל מחוץ למחנה, ועם ישראל גורש, למעשה, מלפני השכינה. כל הזמן הזה, כל עתיד הקשר בין עם ישראל לקב"ה מוטל בפסק, למרות הבטחתו של ה' למשה. למעשה, לפי המדרש, רגע קצר של מתח התרחש ממש בעת סיום טקס החנוכה, כשלרגע היה נדמה שאין תגובה מאת ה' (ראו רש"י ט', כ"ג). ואז, מיד לאחר שירדה האש מן השמים (ט', כ"ד), מותם המזעזע של נדב ואביהו! הסיטואציה דומה באופן מרשים לירידתו של משה מהר סיני, שני לוחות הברית בידי, רק בכדי לנפץ את החלום – ואת הלוחות – ליד עגל הזהב. האם תמנע ה"אש הזרה" של נדב ואביהו את השראת השכינה על המשכן?

משום כך, משה היה מודאג באמת כי חוסר אכילת החטאת לא רק תצביע על כך שאהרון חושב כי יש פגם בשכינה, אלא שהיא עצמה תגרום לפגם זה. מכאן כעסו, כיוון שהאכילה היא פסגת התהליך של "ושכנתי בתוכם". קרבנות החניכה כשלעצמם אינם מצביעים על כך, בדיוק משום שהם חלק מן החניכה, טרם ההקדשה המלאה. למשה היה עניין מכריע בקרבן השגרתי שיגיע מיד לאחר החנוכה הדרמטית, כדי לראות אם מצב קבוע של שכינה יכול להתקיים.

פעמיים בפרשה, כאשר משה פונה לבני אהרון, נאמר כי הוא מדבר אל "בני אהרון הנותרים". יש פרשנים המפרשים זאת, לפחות במקרה השני (פסוק ט"ז) כאשר משה קוצף עליהם, כאיום רמוז – אם הם לא ימלאו אחר ציווי הטקס בהקפדה, גורלם עלול להיות זהה לזה של אחיהם. אני מוצא הסבר זה קשה; ככלות הכול, אין סיבה לחשוב כי הם בחרו בכוונה לפעול באופן "זר", כמו נדב ואביהו. אם הם טעו בהלכה, אין סיבה לחשוב כי הם עומדים בפני מוות. בכל מקרה, הטיעון הזה אינו תקף לגבי הפעם הראשונה בה מופיע הביטוי "בני הנותרים" כאשר משה מצווה אותם בפשטות לאכול את הקרבנות.

אני חושב כי המילה "נותרים" היא ביטוי לדאגתו של משה. הצלחת הניסיון של בנית משכן תלויה באכילת הכהנים, בהסתבתם לשולחנו של ה'. מארבעת הכהנים בני אהרון נותרו רק שניים. הכל תלוי בהם, והדגש ששם משה על האכילה מתעצם לאור העובדה כי הם כל מה שנשאר, הם "הנותרים". אין זה איום, אלא שידול – אנא עשו זאת כמו שצריך, כי הכל תלוי בכם, ורק בכם.

הרעיון העומד בבסיס הויכוח-דיון של משה עם אהרון, שה' שוכן בקרבנו כאשר אנו מביאים אותו ממש אל תוך גופנו, ושהאדם ולא רק המבנה יכול וחייב להיות מושב השכינה, אינו מוגבל, כמובן, רק לכהנים והמשכן או בית המקדש. בהכללה, הוא חל על הקשר בין הקב"ה לעם ישראל כולו.

הנראה, פוגע ביכולתו של האדם לשוחח מקרוב עם הקב"ה. (במילותיו של מורי, הרב יוסף דוב סולובייצ'יק זצ"ל, מוות של אדם קרוב פוגם את צלם א-להים הטבוע באדם. ההיתכנות של היות האדם משכן לשכינת ה' מבוססת על בריאתו בצלם). זה לא מצביע על בעיה במשכן, אלא בכך. למעשה, אי-אכילת הקרבן על ידי אונן יכולה להיות מובנת כסימן דווקא לכך שלקרבן אכן קדושה מלאה. אי לכך, לא רק שמשה מקבל את ההסבר, אלא "ויטב בעיניו", הוא נרגע ומצב רוחו הופך מכעס ותסכול לשביעות רצון. המטרה, אכן, הושגה.

ד.

כעת, אתם יכולים לשאול שאלה מאד בסיסית לגבי הפרשה. עדיין לא ברור מדוע משה כל כך מודאג שאהרון ובניו לא אכלו את הקרבן. אפילו אם הם עשו זאת בגלל שהם חשבו שמות נב ואביהו טימאו את המשכן, או הפריע להשראת השכינה עליו, אין זה אומר כי זה אכן המצב. זה פשוט אומר כי הם טועים. משה יצטרך להסביר להם את טעותם, ויתכן שהוא אפילו יהיה עצבני כלפיהם, אך אין זו סיבה לכעס וקצף גדולים. אם אהרון בטעות לא אכל את החטאת, זה אומר שהוא בטעות חשב שהמשכן לא השיג את יעדו, אבל עדיין יתכן ששכינת ה' שרתה על המשכן, כפי שנרמז על ידי ירידת האש מן השמיים והיראות כבוד ה' אל כל העם (ט', כ"ג-כ"ד).

התשובה היא שאכילת הקרבן במקום קדוש אינה רק תוצאה של קידוש המשכן, אלא גם סיבה לה. זה נראה בבירור מתוכחתו של משה.

"מדוע לא אָכַלְתֶּם אֶת הַחֲטָאֹת בַּמָּקוֹם הַקָּדֵשׁ כִּי קָדֵשׁ קָדָשִׁים הוּא וְאַתֶּם נָתַן לָכֶם לְשֵׂאת אֶת עֹן הַעֲדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לְפָנַי ה'."

משה אינו כועס משום שאי-אכילת החטאת היא הפרה של ציווי מצד הכהנים, אלא משום שבכך שלא אכלו, הם הסבו נזק לישראל בכך שלא כיפרו עליהם. קביעה זו של משה היא הבסיס למסקנתם של חז"ל כי "הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים", כפי שמצטט רש"י במקום.

הרעיון המבוטא כאן הוא שהקרבן, המוקרב לקב"ה, נאכל, לפחות בחלקו, על ידי האדם. החלק הנאכל על ידי הכהנים נקרא בפסוקים אלה "חוק", שמשמעותו כאן היא "הקצבה", החלק מהקרבן שהוקצב על ידי הקב"ה להיות מנתם של הכהנים. המשמעות היא שלכהנים יש חלק בקרבן, על אף שבהגדרה הקרבן שייך לקב"ה. זו אינה רק מתנה לכהנים לאחר השלמת טקס ההקרבה, אלא היא חלק מהותי של הטקס עצמו, כיוון שהיא מבטאת את הרעיון של שכינת ה' בתוך העם. הכהנים חולקים ארוחה על שולחנו של הקב"ה. אין זו הנתנה לקב"ה שמכפרת, אלא הנתנה של הקב"ה בחזרה, כיוון שהכפרה אינה תוצאה של הקרבן אלא של שכינת ה' בקרבנו. השכינה יורדת אל המשכן כיוון שהאדם אוכל על שולחנו של הקב"ה ונוטל חלק בארוחה.

 • כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון, תשע"ב
 • *****
 • בית המדרש הווירטואלי של ישיבת הר עציון
 • האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
 • האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 • משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 • דואר: office@etzion.org.il
 • *****